

Polska produkcja pstrąga – nieubłagane statystyki

Andrzej Lirski

Institut Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie

Statisticus (łac.) - „polityczny, dotyczący polityki”, od „status, państwo, stan” – nauka zajmująca się metodami zbierania danych, ich prezentacji i co najbardziej istotne, przeprowadzenia wszechstronnej analizy w celu opisanie zjawisk, w tym masowych.

Zacytowana definicja statystyki dobrze oddaje także naszą rybacką rzeczywistość - zbieranie danych dotyczących wielkości sektora akwakultury (liczba gospodarstw, wielkość produkcji, wartość produkcji, liczba zatrudnionych) w dzisiejszych unijnych czasach nie tylko może mieć, lecz z pewnością ma wymiar polityczny.

Czy statystyki rybackie są nam potrzebne?

W trakcie spotkania w dniu 9 stycznia 2012 roku w MIR w Gdyni, pracownicy Departamentu Rybołówstwa MRiRW przedstawili założenia perspektywy finansowej na lata 2014 – 2020. Według przyjętych planów wielkość alokacji środków finansowych *Europejskiego Funduszu Rybackiego i Morskiego* (taką nazwę nosić będzie nowy Program) dla poszczególnych państw członkowskich ustalana będzie na podstawie następujących obiektywnych kryteriów:

1. poziomu zatrudnienia w sektorze rybołówstwa i akwakultury (podkreślenia własne).
2. poziomu produkcji w sektorze rybołówstwa i akwakultury.
3. udziału floty łodziowego rybołówstwa przybrzeżnego w ogólnej flocie rybackiej.

Przyjęcie powyższych założeń sprawia, że zebranie i dysponowanie przez wszystkie kraje unijne pełnymi i obiektywnymi statystykami rybackimi ma obecnie bardzo istotne, wręcz strategiczne znaczenie.

Jakie dane muszą zawierać statystyki akwakultury?

W preambule rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 762/2008 z dnia 9 lipca 2008 r. w sprawie przekazywania przez państwa członkowskie statystyk w dziedzinie akwakultury znalazły się między innymi sformułowania:

- rozporządzenie Rady (WE) nr 788/96 z dnia 22 kwietnia 1996 roku w sprawie przekazywania przez państwa członkowskie statystyk dotyczących produkcji akwakultury zobowiązuje państwa członkowskie do przekazywania rocznych danych na temat wielkości produkcji (*podkreślenia własne*),
- rosnący udział akwakultury w całości produkcji rybackiej Wspólnoty wymaga szerszego zakresu danych na potrzeby racjonalnego rozwoju tego sektora i zarządzania nim w ramach wspólnej polityki rybackiej,
- rosnące znaczenie wylęgarni i podchowalni dla akwakultury wymaga szczegółowych danych umożliwiających odpowiednie monitorowanie tego sektora i zarządzanie nim w ramach wspólnej polityki rybackiej,
- do przeglądu i oceny rynku produktów akwakultury konieczne są informacje zarówno o wielkości, jak i o wartości produkcji,
- dla zapewnienia prowadzenia działalności w sektorze w sposób przyjazny dla środowiska naturalnego wymagane są informacje na temat struktury sektora oraz stosowanych technologii
- gromadzenie i przekazywanie danych statystycznych stanowi narzędzie o zasadniczym znaczeniu dla prawidłowego zarządzania wspólną polityką rybacką

Artykuł 1 rozporządzenia zatytułowany „obowiązki państw członkowskich” zobowiązuje poszczególne kraje do przedkładania Komisji statystyk dotyczących wszelkiej działalności w dziedzinie akwakultury prowadzonej na ich terytoriach w wodach słodkich i słonych.

Zgodnie z artykułem 3 dane obejmujące co najmniej 90% całkowitej wielkości produkcji wyrażonej ilościowo, lub w przypadku wylęgarni i podchowalni wyrażonej liczbą osobników są tworzone przez państwa członkowskie na podstawie badań lub innych potwierdzonych statystycznych metod. Dane obejmujące pozostałe 10% produkcji łącznej mogą pochodzić z szacunków.

W artykule 5 opisana jest metodyka przekazywania danych przez państwa członkowskie do Komisji (Eurostatu). W ciągu 12 miesięcy od końca roku kalendarzowego, którego dotyczą statystyki w formie tabelarycznej przekazywane są następujące dane:

- „produkcja akwakultury z wyjątkiem wylęgarni i podchowalni”
- „produkcja wylęgarni i podchowalni”

oraz co trzy lata

- „ dane dotyczące struktury sektora akwakultury”

Wśród wielu bardzo szczegółowych zapisów w rozporządzeniu określono też definicje stosowane na potrzeby przekazywania danych w dziedzinie akwakultury. Niektóre z tych definicji nie są zbieżne z polskim nazewnictwem i praktyką, bądź też są mało precyzyjne, co jest źródłem problemów przy wypełnianiu kwestionariuszy statystycznych.

Według definicji unijnej „stawy” oznaczają stosunkowo płytkie i przeważnie małe akweny wody stojącej lub o niewielkiej wymienności, zwykle stworzone sztuczne, ale termin ten może również odnosić się do naturalnych zbiorników wodnych, niewielkich jezior, sadzawek i innych akwenów o niewielkich rozmiarach (podkreślenie własne).

Polska Norma PN-R-93000 z listopada 2006 roku “Rybactwo stawowe – Terminologia” podaje naszą krajową kwalifikację stawu: „jest to sztuczny zbiornik wodny (podkreślenie własne), przeznaczony do chowu, hodowli i przetrzymywania ryb, wyposażony w urządzenia hydrotechniczne”.

Według tej normy stawy dzielą się na typu karpiego i typu pstrągowego.

Staw karpioy jest przeznaczony do chowu, hodowli lub przetrzymywania karpia lub innych gatunków ryb o podobnych wymaganiach środowiskowych, z wodą stagnującą lub słabo przepływającą, nagrzewającą się do temperatury powyżej

20 °C w okresie letnim; jest to staw , w którym pokarm naturalny może stanowić podstawę produkcji ryb.

Staw pstrągowy jest przeznaczony do chowu, hodowli lub przetrzymywania pstrąga lub innych gatunków ryb o podobnych wymaganiach środowiskowych, z przepływem dobrze natlenionej wody nie nagrzewającej się w zasadzie do temperatury powyżej 20 °C w okresie letnim. Według definicji unijnej większość naszej produkcji ryb łososiowatych odbywa się w „basenach i torach wodnych”, które są „sztucznymi jednostkami zbudowanymi powyżej lub poniżej gruntu, umożliwiającymi wysoki przepływ wody lub charakteryzującymi się dużą wymianą wody i ściśle kontrolowanym środowiskiem, lecz w których nie występuje recyrkulacja wody”.

„Systemy recyrkulacji” oznaczają z kolei systemy, w których woda jest wykorzystywana ponownie po przetworzeniu (np. przez filtrowanie).

Bardzo istotna zmiana dotyczy definicji produkcji akwakultury. Do 2010 roku obowiązywały nas zapisy rozporządzenia Rady (WE) nr 788/96 z dnia 22 kwietnia 1996 roku w sprawie przekazywania przez Państwa Członkowskie statystyk dotyczących produkcji akwakultury.

W tym dokumencie „produkcja akwakultury” oznacza produkcję przeznaczoną do spożycia ostatecznego, wymagającą technik ekstensywnych lub intensywnych, a także produkcję roślin wodnych do celów przemysłowych. Z pojęcia tego wyłączone są produkty wylęgarni oraz produkty poddawane ponownie praktykom akwakultury. Wielkość produkcji powinna być rejestrowana w tonach jako równoważnik wagi żywej produktów zwierzęcych, oraz w tonach wagi świeżego produktu odnośnie do roślin wodnych.

Obowiązująca od 2011 roku w Polsce definicja jest już odmienna: produkcja oznacza produkty akwakultury przy pierwszej sprzedaży, w tym wprowadzaną do obrotu produkcję wylęgarni i podchowalni.

Jednym zdaniem, obecnie liczy się wyłącznie to co sprzedane, zarówno ryby przeznaczone do konsumpcji, jak i materiał obsadowy i zarybieniowy oraz zarówno ikra zaoczkowana i przeznaczona do konsumpcji.

Przytoczone cytaty z rozporządzeń unijnych uzmysławiają nam, że działa już bardzo szczegółowy, obligatoryjny system zbierania statystyk w dziedzinie

akwakultury przez Komisję Europejską, obowiązujący w pełnym wymiarze wszystkie kraje unijne od tego roku.

Siedmiu krajom członkowskich: Austrii, Czechom, Grecji, Niemcom, Polsce, Portugalii, Słowenii skończył się w tym roku okres karencji na wykonanie zapisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 762/2008 z dnia 9 lipca 2008 r, co oznacza, że 2011 rok będzie pierwszym sezonem zunifikowanego zbierania danych z europejskiej akwakultury.

Jak wygląda system zbierania danych w Polsce i w innych krajach europejskich?

Komisja Europejska opublikowała niedawno (30 lipca 2012 r.) sprawozdanie dla Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wykonania rozporządzenia (WE) nr 762/2008. w sprawie przekazywania przez państwa członkowskie statystyk w dziedzinie akwakultury.

Wybrane wnioski ze sprawozdania przedstawiają się następująco:

1. Gromadzenie danych – w większości państw członkowskich dane gromadzi się poprzez pełne badania zarejestrowanych producentów sektora akwakultury przy użyciu corocznych kwestionariuszy rozsyłanych pocztą lub drogą elektroniczną. Rejestracja przedsiębiorstw produkcyjnych sektora akwakultury jest wymogiem przewidzianym w unijnym prawodawstwie w zakresie zdrowia zwierząt. Zgodnie z informacjami przekazywanymi przez państwa członkowskie liczba przypadków braku odpowiedzi jest na ogół na niskim poziomie w wielu państwach członkowskich, a władze stosunkowo łatwo docierają do dostawców danych. W kilku państwach ma miejsce współpraca między urzędami weterynarii a departamentami ds. rybołówstwa w zakresie weryfikacji danych rejestrowych i składanych deklaracji.

2. Systemy gromadzenia danych - (do potrzeb niniejszego artykułu przedstawiono sytuację w kilku wybranych państwach członkowskich oraz w Norwegii i Islandii, w których produkcja ryb łososiowatych ma istotne znaczenie):

Dania: duńska Dyrekcja ds. rybołówstwa w ramach Ministerstwa Rolnictwa gromadzi dane poprzez coroczne sprawozdania i kwestionariusze statystyczne przekazywane przez komercyjne obiekty produkcyjne sektora akwakultury. W systemie tym ujęto wszystkie podmioty sektora i nie stosuje się żadnych technik wrywkowych. Jakość

danych jest zapewniona poprzez sprawdzanie kompletności deklaracji oraz poprzez kilka innych metod kontroli poprawności danych. Szczególną uwagę przywiązuje się do danych dotyczących wielkości i wartości produkcji.

Hiszpania: dział Generalny ds. Statystyki Ministerstwa Środowiska i Spraw Rolnych i Morskich odpowiada za gromadzenie i przetwarzanie danych w dziedzinie akwakultury. Gromadzenie danych odbywa się poprzez badania przy użyciu kwestionariuszy oraz wywiady. Dane są monitorowane pod kątem ich spójności z danymi przekazanymi w latach poprzednich, a wszelkie rozbieżności są wyjaśniane z dostawcą danych.

Francja: we Francji gromadzeniem i przetwarzaniem danych zajmuje się Dyrekcja ds. Rybołówstwa Morskiego i Akwakultury w Ministerstwie Rolnictwa, Gospodarki Żywnościowej, Rybołówstwa, Gospodarki Wiejskiej i Planowania. Gromadzenie danych odbywa się w drodze pełnego corocznego badania pocztowego komercyjnych i niekomercyjnych przedsiębiorstw produkcyjnych sektora akwakultury. Obecnie nie istnieje żaden krajowy rejestr podmiotów akwakultury, a do sporządzania wykazu szczególnie zaangażowanych podmiotów w branży wykorzystuje się różne źródła. W przypadku braku odpowiedzi podejmuje się działania następcze i dane dotyczące najważniejszych przedsiębiorstw są gromadzone poprzez badania telefoniczne. Brakujące dane uzupełniana się poprzez zastąpienie ich danymi z podobnych obiektów na tym samym obszarze geograficznym. Kontrola poprawności danych obejmuje wyszukiwanie wyjątków, wewnętrzną weryfikację danych oraz potwierdzenie porównań z uprzednio przedłożonymi danymi.

Włochy: Ministerstwo Rolnictwa jest odpowiedzialne za koordynowanie gromadzenia danych w dziedzinie regionalnej. W celu gromadzenia wymaganych danych statystycznych prowadzi się coroczny spis obejmujący wszystkie zarejestrowane przedsiębiorstwa akwakultury. Nie dokonuje się szacowania danych.

Finlandia: w Finlandii za gromadzenie i przetwarzanie danych odpowiada Fiński Badawczy Instytut Zwierząt Łownych i Rybołówstwa. Dane gromadzone są na podstawie kwestionariusza statystycznego rozsyłanego wszystkim jednostkom

produkcyjnym znajdującym się w rejestrze sektora akwakultury. Przypadki braku odpowiedzi są rutynowo sprawdzane, a w niektórych sytuacjach mogą być objęte dodatkowym badaniem telefonicznym.

Szwecja: Krajowy Instytut Statystyczny odpowiada za gromadzenie, przetwarzanie i opracowywanie danych w dziedzinie akwakultury oraz przekazywanie ich Komisji Europejskiej. Odbywa się to w imieniu Szwedzkiego Zarządu Rybołówstwa. Dane są gromadzone w drodze corocznego spisu pocztowego, w ramach którego zbierane są informacje dotyczące produkcji (wielkości i wartości), środowiska i metod produkcji oraz struktury sektora. Przypadki braku odpowiedzi i rozbieżności są sprawdzane poprzez pocztowy kontakt z dostawcą danych (wysyłkę kwestionariuszy zamiennych) oraz wywiady telefoniczne. Ilość przypadków braku odpowiedzi jest na niskim poziomie, a wszyscy znaczący producenci są uwzględniani, dlatego też uznaje się, że dane są generalnie kompletne. Błędy związane z przetwarzaniem uznaje się za nieistotne.

Zjednoczone Królestwo: dane statystyczne w dziedzinie akwakultury są gromadzone oddzielnie przez każdy z regionalnych rządów. W Anglii i Walii dane są gromadzone przez pracowników Fish Health Inspectorate w trakcie regularnych wizyt kontrolnych. W Szkocji dane uzyskiwane są na podstawie corocznego kwestionariusza wysyłanego zarejestrowanym jednostkom produkcyjnym, a w Irlandii Północnej przesyłane są pocztą zawiadomienia do producentów sektora akwakultury z prośbą o przekazywanie informacji w formacie określonym w załącznikach do rozporządzenia w sprawie statystyk w dziedzinie akwakultury.

Zgodnie z przekazanymi informacjami współpraca z sektorem rybnym układa się dobrze, a poziom przekazywanych deklaracji jest bliski 100%. Nie dokonuje się szacunków żadnych wielkości, ale wykorzystuje się kilka źródeł danych w celu oszacowania cen.

Islandia: Islandzka Dyrekcja ds. Rybołówstwa i Rolnictwa jest odpowiedzialna za gromadzenie i przetwarzanie danych w dziedzinie akwakultury. Dane są gromadzone w drodze corocznego kwestionariusza elektronicznego, w którym należy przekazywać informacje dotyczące produkcji i sprzedaży, metod produkcji i środowiska oraz struktury jednostek. Dane są weryfikowane we współpracy z

Islandzkim Urzędem ds. Weterynarii i Żywności, który również wymaga, aby wszystkie obiekty akwakultury były zarejestrowane. W celu uzyskania brakujących danych lub skorygowania nieprawidłowości nawiązywany jest kontakt z dostawcami danych. Kwestionariusz trafia do wszystkich podmiotów sektora i nie stosuje się żadnych technik wyrywkowych.

Norwegia: za gromadzenie i publikację danych odpowiada Departament Statystyki w Dyrekcji ds. Rybołówstwa. Zgodnie z prawodawstwem krajowym wszystkie komercyjne i badawcze zakłady produkcyjne sektora akwakultury muszą przekazywać dane wymagane przez rząd. Stosuje się pięć różnych kwestionariuszy papierowych w zależności od rodzaju produkcji i produkowanego gatunku. Kontrole jakości są przeprowadzane w momencie otrzymania danych, a dodatkowa kontrola poprawności danych jest dokonywana w czasie ich przetwarzania.

Polska: (opis zbierania danych w naszym kraju oraz w pozostałych sześciu, którym przesunięto do 2011 roku wdrożenie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 762/2008 z dnia 9 lipca 2008 r nie znajduje się w omawianym powyżej sprawozdaniu). W Polsce za zbieranie danych z sektora akwakultury i ich przekazywanie do Komisji Europejskiej odpowiada Departament Rybołówstwa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zbieranie danych i ich opracowanie zlecono Instytutowi Rybactwa Śródlądowego. Badania sektora przeprowadza się na zbiorze podmiotów prowadzących chów i hodowlę ryb w stawach rybnych i innych urządzeniach, zinwentaryzowanych przy użyciu kwestionariuszy RRW-22. W przypadku niewłaściwie wypełnionego bądź niekompletnego kwestionariusza statystycznego powiadomiony podmiot powtórnie wysła sprawozdanie. Stosowana jest również weryfikacja danych drogą telefoniczną.

Wyniki uzyskane dla dwóch podstawowych gatunków polskiej akwakultury - karpia i pstrąga tęczowego a także ryb chowanych w polikulturach z karpem w stawach, weryfikowane są rezultatami badań prowadzonych od kilkunastu już lat w IRS. W raporcie wykorzystuje się również rezultaty badań gospodarki rybackiej prowadzonych w publicznych śródlądowych wodach publicznych na podstawie kwestionariuszy RRW-23 danych na temat zarybiania polskich obszarów morskich.

3. Jakość danych - większość państw przekazujących dane zgłasza uwzględnienie w statystykach całego sektora i dobrą jakość danych. Tylko kilka państw wskazuje konkretne problemy związane z jakością danych.

Sprawozdania przekazywane Eurostatowi są zgodne ze standardami i definicjami SDMX (Statistical Data and Metadata Exchange), dzięki czemu można przeprowadzać podstawowe kontrole pod kątem schematu danych w momencie ich otrzymywania. Eurostat opracowuje bardziej zaawansowaną kontrolę poprawności „drugiego poziomu”, w ramach której sprawdzana będzie spójność danych na przestrzeni lat, wychwytywane będą wyjątki i sprawdzana będzie wewnętrzna spójność danych, na przykład to, czy zgłaszane gatunki odpowiadają zadeklarowanym metodom i środowisku produkcji.

Kilka państw członkowskich zgłosiło dane poufne, co miało wpływ na publikację pełnych danych. We współpracy z państwami członkowskimi opracowywany jest protokół dotyczący poufności danych statystycznych w dziedzinie akwakultury (karta poufności), który w przyszłości umożliwi bardziej skuteczne zarządzanie danymi przez Eurostat oraz zapewnienie zachowania poufności danych statystycznych.

Jaka jest wielkość polskiej produkcji ryb łososiowatych?

Wielkość produkcji pstrąga tęczowego przeznaczonego do konsumpcji w 2011 roku, według danych z „Serwisu pstrągowego” wyniosła **10 674,8** ton, natomiast według danych uzyskanych z kwestionariuszy RRW-22 łączna produkcja konsumpcyjnych pstrągów tęczowych, źródłanych, potokowych i palii występujących w handlu pod wspólną nazwą „pstrągi” osiągnęła wartość **8 158,4** ton.

Różnica w podawanej wielkości produkcji pstrągów konsumpcyjnych w 2011 roku na poziomie **2 516,4** ton pomiędzy danymi z Serwisu IRS a danymi z RRW-22 wynika z mniejszej liczebności respondentów uczestniczących w badaniach statystyki publicznej: 114 w Serwisie i 82 wypełnionych RRW-22.

Do wyliczeń wielkości produkcji pstrągów na potrzeby Komisji Europejskiej według wytycznych rozporządzenia nr 762/2008 z dnia 9 lipca 2008 r. wykorzystano również wyniki ankietyzacji wykonywanej przez prof. Bontempsa.

Łączna wielkość sprzedaży wszystkich gatunków pstrągów wielkości konsumpcyjnej przy wysokim wskaźniku sprzedaży, wynoszącym dla pstrąga tęczowego 96,3% wyniosła **11 663** tony. Niestety, zgodnie z zapowiedzią Profesora

w przyszłym roku pozbawieni już będziemy możliwości weryfikacji danych dotyczących wysokości produkcji i informacje pochodzące z kwestionariuszy RRW-22 decydować będą o statystykach polskiego sektora pstrągowego.

Tabela 1. Wielkość produkcji konsumpcyjnego pstrąga tęczowego w Polsce w latach 2009 -2011 (ton) według zestawień podawanych do Eurostatu.

Rok	Wielkość produkcji (ton)
2009	14 872
2010	12 940
2011	11 663

Badania przeprowadzone przy zastosowaniu kwestionariuszy RRW-22 pozwoliły wiarygodnie określić średnie ceny jednostkowe (ważone) wszystkich konsumpcyjnych gatunków ryb polskiej akwakultury. Dla pstrąga tęczowego cena ta wyniosła 11,31 zł, pstrąga źródlanego 11,50, palii 15,09, pstrąga potokowego 15,00.

Na zakończenie

Niemal dokładnie dwadzieścia lat temu, w trakcie spotkania w Funce prof. Stanisław Bontemps charakteryzował produkcję pstrągów tęczowych w 1991 roku. Ogółem wyprodukowano wówczas **3 214** ton pstrąga towarowego, z czego Państwowe Gospodarstwa Rybackie **2 215,4** ton (69,0% ogólnej ilości), pozostałe gospodarstwa państwowe i spółdzielnie **184** tony (5,7%), natomiast hodowcy indywidualni **814,9** ton (25,3%).

Po dwudziestu latach zmieniła się nie tylko struktura własności, lecz także technologie, stosowane pasze i w efekcie kilkakrotnie wzrosła produkcja pstrąga tęczowego.

Dobrze pojęty wspólny interes prężnej i nowoczesnej branży, jaką jest pstrągarstwo wymaga dysponowania rzetelnymi i pełnymi informacjami na temat sektora.

W statystykach, w tym dotyczących akwakultury obowiązuje zazwyczaj zasada, podobnie jak w systemach zarządzania bezpieczeństwem żywności, że to co nie jest zapisane nigdy nie zostało wykonane. Dołóżmy więc wspólnie starań w uzyskaniu

satysfakcjonującej ścisłości kwestionariuszy statystycznych i efektywnej współpracy z osobami przeprowadzającymi badania sektora.